

Матюшенко О. С.,
студентка 3 курсу факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Туришева О. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ОБСЦЕНІЗМІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. Публікацію присвячено вивченню вкрай делікатного питання. Ітиметься про лінгвістичний статус обсценної лексики в німецькій мові. Помітна лібералізація моралі, поведінки та загалом поглядів сучасного суспільства суттєво вплинула на наше ставлення до вживання ненормативної лексики. Вона супроводжує нас усюди: у побуті, на роботі, в літературі, на телебаченні, в соціальних мережах. Уже сьогодні використання табуованої лексики, що раніше вважалося чимось неприйнятним, свідченням невихованості та неосвіченості, стає своєрідним способом самовираження. Ненормативна лексика за своїм характером є неоднорідною та містить у собі різні пласти лексики. Мета статті полягає у визначенні лінгвістичного статусу обсценізмів у сучасній німецькій мові. Відповідно, лінгвістичним об'єктом опису і вивчення статті є поняття «обсценізм» («обсценність», «обсценна лексика»). Першим кроком на шляху досягнення мети став узагальнений поділ ненормативної лексики на два основних складники: пласт розмовної лексики, так звані соціолекти, та стилістично занижена лексика (вulgаризми, лайка, інвективи, обсценізми). Далі було запропоновано аналіз дефініцій саме об'єкта дослідження, обсценної лексики. На основі наведених визначень, запропонованих вітчизняними та зарубіжними мовознавцями, було встановлено, що обсценізми з погляду морально-етичних норм і принципів є на самому «дні» умовної ієрархічної системи ненормативної лексики, займаючи найнижчу позицію через високий рівень своєї табуованості. Було також виявлено, що в німецькій мові обсценна лексика має обмежений характер і пов'язана, перш за все, з двома явищами: сексуальним життям, фізіологічним процесом дефекації та суміжними поняттями. Таке розмежування дає змогу чітко відстежувати та фіксувати одиниці, які належать саме до німецької обсценної лексики.

Ключові слова: обсценна лексика, норма, табу, лібералізація, статус.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті, в час шаленого технологічного розвитку, інновацій та суттєвих суспільних зрушень, у мові також відбуваються певні процеси, ігнорувати які неможливо. Крім того, наше сучасне життя характеризується повною лібералізацією моралі, поведінки, поглядів, свобод. У зв'язку з цим змінюється також ставлення до вживання ненормативної лексики. Вона супроводжує нас усюди: у побуті, на роботі, в літературі, на телебаченні, в соціальних мережах тощо. Навряд чи вже хтось здивується, почувши лайку в мовленні іншої особи. Або ж будемо відвертими і визнаємо, що майже кожен має за собою такий «грішок» – зловживання

«гарячим» слівцем. Ми навіть не помічаємо як те, що раніше вважалося вульгарною лексикою, стає фамільярним, фамільярне, у свою чергу, переходить у пласт нейтральної лексики (так звана «*umgangsprachlich*»). Слід зауважити, що наявність ненормативних елементів у творчості багатьох письменників-постмодерністів, які сьогодні користуються неабиякою популярністю, також впливає на популяризацію лайливого, нецензурного лексикону. Нині використання табуованої лексики, що раніше перебувала під чіткою межею «недозволеного», стає своєрідним способом самовираження. Тож відбувається лібералізація ненормативної лексики, і ми вже не виділяємо її в окремий, маркований пласт лексики. Проте варто зауважити, що ненормативна лексика неоднорідна, тобто все, що спричиняє негативну оцінку або ж спричинено емоційно-експресивною реакцією, може бути виражено як нелітературно, так і в нормованими відповідниками.

Лінгвістичним об'єктом опису і вивчення статті є поняття «обсценізм» («обсценність», «обсценна лексика»). Це наукове позначення того, що в розмовному мовленні всі звикли називати «мат». Для того щоб визначити статус обсценної лексики в сучасній лінгвістиці, що, власне, і є **метою публікації**, варто насамперед розібратися та встановити межі цього терміна.

Виклад основного матеріалу. Обсценізми, що в перекладі з латинської (*obscenus*) означає «брудний, непристойний», варто розглядати як окремий пласт ненормативної лексики. Адже насправді «ненормативна / нецензурна лексика» – це лише узагальнююча назва багатошарового складного поняття в мовознавстві, яке використовується на позначення лексико-семантичних груп, які належать до тієї чи іншої групи, яка перебуває поза нормативним полем. Під час дослідження ми послуговувалися поділом такої «неформальної» мовної системи на два основних складники [1, с. 87]: 1) неосяжний пласт розмовної лексики, так звані соціолекти (сленг, аргі, жаргон, просторіччя); 2) стилістично занижена лексика (вulgаризми, лайлива, інвективна, обсценна лексика (мат), дисфемізми).

У вступі до свого словника нецензурної лексики «Українська мова без табу» мовознавець Леся Ставицька стверджує, що обсценною лексикою прийнято називати табуовані (заборонені) непристойні (недруковані, нецензурні, нелітературні) слова і вислови. Вона дефінує обсценність як вживання мови, яку вважають відразливою, непристойною; саме поняття обсценності охоплює не тільки різноманітні вербальні усні й писемні форми вияву, але й не вербальні (мову жестів, графіті тощо) [4, с. 16].

За дефініцією лінгвіста Валерія Мокієнка, одного з дослідників ненормативних лексичних одиниць: «До обценної лексики належать найгрубіші, вульгарні вислови, за допомогою яких мовець виражає свою реакцію на неприємні раптові події» [3, с. 59].

На основі двох вищезгаданих дефініцій можна стверджувати, що обценізви за естетичним і моральним принципами є на самому «дні» умовної ієрархічної системи ненормативної лексики, займаючи найнижчу позицію через високий рівень своєї табуованості. Саме ті слова та вислови, які марковані найвищим ступенем непристойності та на які накладена заборона, «ховаються» в обценному пласті лексики. Саме спокуса порушити табу (адже «заборонений плід завжди солодкий») призводить до вживання обценної лайки, основною функцією якої є емоційно-експресивна реакція на несподівані або неприємні події, слова [4, с. 14].

Леся Клепуч зараховує до обценного лексикону такі групи лексем: найменування соціально табуованих частин тіла; слова та вислови, пов'язані зі статевим актом; лексичні одиниці, які позначають дефекаційні процеси та їх результати; стилістично знижені найменування розпусної жінки [1, с. 86].

Досліджуючи таке делікатне питання, як обценна лексика, варто пам'ятати, що визначення рівня непристойності має історичний, національно-культурний характер. У різних мовах і культурах є свої особливості походження і вживання ненормативної лексики, тому й не дивно, що кожна з них визначає окремо, що належить до цензурної лексики та формує своє ставлення до неї. Однак майже у всіх культурах світу поняття непристойності пов'язане із сексуальною функцією життєдіяльності.

Щодо культурних особливостей німецької лайки, то, за даними наших попередніх досліджень, ненормативний пласт німецької лексики можна тематично згрупувати так:

Задоволення природних потреб, вирази пов'язані з брудом і огидою.

Сфера сексуальних відносин, статевого акту, слова, що вказують на сексуальну орієнтацію людини.

Назви тварин як приниження людської гідності, як образа [2, с. 31].

Поділяючи європейську обценну лексику на два основних типи – «анально-екскрементальний тип» (Scheiss-культура) та «сексуальний тип» («Sex-культура»), – В. Мокієнко відносить обценно-експресивні лексичні одиниці німецької мови до першого типу [3, с. 59].

Яскравим прикладом цього твердження є часте використання німцями приставки «Scheiss-» для підсилення негативної оцінки слова: «Heute war echt ein Scheisstag!», «Die Disco ist so ein Scheissladen!». До лайливих слів і висловів «Scheiss-культури» належать також такі популярні варіації:

«So ein Scheiss!» – So etwas Schlechtes!

«Das geht dich einen Scheissdreck an!» – Das geht dich überhaupt nichts an!

«Davon verstehst du einen Scheiss!» – Davon verstehst du gar nichts!

«Einen Scheiss werde ich tun!» – Das mache ich auf keinen Fall!
«jemanden verscheissern» – über jemanden lachen [7, с. 12].

Намагаючись розібратися, чи виокремлюють німці певні слова в особливий, табуований пласт лексики, ми розпочали пошук відповідника терміна «обценна лексика» німецькою мовою. Знайшовши однокореневий прикметник латинського

походження «*obszön*» та іменник «*die Obszönität*», ми отримали таку інформацію за заданим запитом в електронному словнику «Duden» [6]:

1) Прикметник «*obszön*» використовується на позначення сорому, пов'язаного із сексуальною, фекальною сферою; те, що викликає моральне обурення. Серед варіантів перекладу знаходимо такі значення: *непристойний, безсоромний, брудний, зневажливий, вульгарний (розмовно-нейоративний)*.

2) Іменник «*die Obszönität*» має значення «*das Obszönsein*»; «*obszöne Darstellung, Äußerung*», що в перекладі означає «*непристойність*»; «*непристойна інтерпретація, висловлення*».

Як бачимо, в німецькій мові також є відповідник на позначення понять, що є поза межами нормативного спілкування. Тож наявність самого терміна в мові свідчить про існування такого пласту лексики та загалом таких понять у культурі та мові народу, що викликають сором і вважаються вульгарними. Підтвердженням сепаративного статусу обценної лексики німецької мови є робота Ернеста Борнемана «*Sex im Volksmund. Der obszöne Wortschatz der Deutschen*» [5]. Протягом десяти років письменник, психоаналітик і режисер Ернест Борнеманн систематично інтерв'ював сутенерів, повій і злочинців, щоб зібрати їхню специфічну лексику. Словник складається з двох томів, опублікування першого відбулося в 1971 році, який налічує приблизно 50 000 ненормативних слів і висловів із тлумаченнями.

Одне й те саме поняття можна висловити по-різному в будь-якій мові, і німецька не є винятком. Наприклад, у своїй роботі «*Tabu-Deutsch – unzensiert: von «Arsch» bis «Zickenalarm» mehr als 200 Wörter, die Sie nicht so schnell vergessen werden!*» (2009) [7] автор Анне Віхманн збрала найважливіші й найуживаніші слова та вислови цензурної лексики. У попередньому дослідженні ми розглядали цю роботу з метою унаочнити той факт, що німецька мова складається на тільки з «квіточок», але й містить також ненормативну лексику, що доводило актуальність вивчення цієї теми [2, с. 32]. Сьогодні ж нам цікава робота Анне Віхманн з погляду «небезпечності» вживання того чи іншого слова / вислову. Адже кожне з них в її роботі супроводжується дуже вдалим ілюстративним матеріалом, що вказує на рівень табуованості та «небезпечності» вживання слова / вислову (Рис. 1) [7, с. 18]:

AUSGEHEN – BIS ZUM SEX

SEX HABEN

Liebe machen / schlafen mit

bumsen/poppen

ficken / vögeln / es mit jemandem treiben

Extrem vulgäre Wörter für „mit einer Frau (dieblösen) Sex haben“ sind:
knallen, hernehmen, durchvögeln, durchbürsten, durchficken

Рис. 1

На прикладі наведеного вище ілюстративного матеріалу можемо бачити, як одне й те саме поняття «*Sex haben*» може бути по-різному інтерпретованим. Як указує автор, вислови «*Liebe Machen/schlafen mit*», що в перекладі означає «займатися коханням / спати з», є нейтральними та цілком «безпечними» для вживання, незважаючи на інтимну, сексуальну тематику. Щодо наступних слів, таких як «*bumsen/poppen*», «*ficken*»

vogeln/es mit jemandem treiben», то тут же варто бути обачнішим і добре подумати щодо їх використання у своєму мовленні. Адже, на думку автора, ці слова належать до градації «starke Umgangsprachliche» та мають негативно-вульгарне значення.

Та, як з'ясувалося, на позначення сексуальної функції людини є ще «небезпечніші» вислови, які сама Анне характеризує як «*extrem negative vulgäre Umgangssprache*» [7, с. 4]. Якщо поцікавитися перекладом цих лексем: «*knallen / durchvogeln / hernehmen / durchbursten / durchficken*», то можна впевнитися в тому, що надарма вони є в рангу «найризикованішого» пласту лексики і називаються «обценними», тобто такими що викликають сором.

Через свій «низький» статус обценізви вкрай не рекомендовано вживати в мовленні, але це зовсім не означає, що треба уникати їх вивчення, оскільки правильне розуміння і тлумачення такої лексики (з огляду на її частотне вживання) у певних комунікативних ситуаціях може стати однією з умов досягнення порозуміння.

Висновки. Підсумовуючи викладений у статті матеріал, варто зазначити, що в німецькій мові поняття «обценна лексика» обмежується, перш за все, двома сферами людської діяльності: сексуальним життям і фізіологічним процесом дефекації (з урахуванням суміжних понять). Таке розмежування дає змогу чітко відстежувати та фіксувати одиниці, які належать саме до обценної лексики. Перспективним в аспекті подальших досліджень вважаємо вивчення семантичного навантаження обценізмів, мотиваційних факторів, які призводять до їх виникнення, а також їхнього прагматичного потенціалу.

Література:

1. Клепущ Л. Стратегії класифікації ненормативної лексики. *Гуманітарні та соціальні науки: матер. І Міжнар. конф. молодих вчених HSS-2009* (м. Львів, 14–16 травня 2009 р.). Львів, 2009. С. 84–87.
2. Матюшенко О., Туришева О. Ненормативна лексика німецької мови – нетиповий об'єкт типових досліджень. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Лінгвістика»*. 2018. № 32. С. 30–34.
3. Мокиєнко В. Бранна лексика: цензурне и нецензурне. *Русистика*. 1994. № 1/2. С. 50–73.
4. Ставицька Л. Українська мова без табу. *Словник нецензурної лексики та її відповідників*. Київ: «Критика», 2008. 456 с.
5. Borneman E. *Der obszöne Wortschatz der Deutschen: Sex im Volksmund*. Stuttgart: Parkland, 2003. 700 s.
6. Duden Online-Wörterbuch. URL: <https://www.duden.de/suchen/dudenonline/obsz%C3%B6n>.
7. Wichmann A. *Tabu-Deutsch – unzensiert: von “Arsch” bis “Zickenalarm”*; mehr als 200 Wörter, die Sie nicht so schnell vergessen werden! Planegg: Spotlight Verlag GmbH, 2009. 22 s.

Матюшенко Е. С., Туришева О. О. Лингвистический статус обценізмів в німецькому мові

Аннотация. Публикация посвящена изучению крайне деликатного вопроса. Речь будет идти о лингвистическом статусе обценной лексики в немецком языке. Существенная либерализация морали, поведения и взглядов современного общества существенно повлияла на наше отношение к употреблению ненормативной лексики. Она сопровождает нас повсюду: в быту, на работе, в литературе, на телевидении, в социальных сетях. Уже сегодня исполь-

зование табуированной лексики становится своеобразным способом самовыражения, хотя ранее это считалось недопустимым, признаком невоспитанности и необразованности. Ненормативная лексика по своему характеру является гетерогенной и состоит из различных пластов лексики. Цель статьи заключается в определении лингвистического статуса обценізмів в современном немецком языке. Соответственно, лингвистическим объектом описания и изучения статьи является понятие «обценізм» («обценность», «обценная лексика»). Первым шагом на пути к достижению цели стало обобщенное разделение ненормативной лексики на две основные составляющие: пласт разговорной лексики, так называемые социолекты, и стилистически сниженная лексика (вульгаризмы, инвективы, обценізмы). Далее было предложено проанализировать дефиниции объекта исследования, обценной лексики. На основании представленных определений, предложенных украинскими и зарубежными лингвистами, было установлено, что обценізмы с точки зрения морально-этических норм и принципов находятся на самом «дне» условной иерархической системы ненормативной лексики, занимая самую нижнюю ступень из-за высокой степени табуированности. Также было установлено, что в немецком языке обценная лексика имеет ограниченный характер и связана, прежде всего, с двумя явлениями: сексуальной жизнью, физиологическим процессом дефекации и сопряженными понятиями. Такое разграничение позволяет четко отслеживать и фиксировать единицы, которые принадлежат именно к обценізмам.

Ключевые слова: обценная лексика, норма, табу, либерализация, статус.

Matiushenko O., Turysheva O. Linguistic status of the obscene words in German

Summary. The publication deals with the highly sensitive subject – linguistic status of the obscene words in German. A significant liberalization of morality, behavior and public outlook has greatly impacted our approach to obscene language usage. Swear words tend to accompany us in all of the public spheres such as everyday life, workplace, literature, television and social media. Nowadays, the usage of profanity, which was formerly tabooed and considered unacceptable as a sign of discourtesy and ignorance, is more associated with a peculiar form of self-expression. Obscene language is barely homogenous and consists of different layers of lexicon. This work is aimed for defining the linguistic status of the obscene words in modern German. That being said, the central object of description and research in this article are obscene words (profanity, swear words). The very first step taken to reach the goal was the general distinction of obscene language into two major components: the colloquial lexicon (so-called sociolects), and the one stylistically modified into the vulgar language. Further on, this article offers the analysis of the object of research itself. Based on the aforementioned definitions, proposed by local and international philologists, it was determined that obscene words occupy the very bottom line of the lexical hierarchy due to its tabooed nature. It was also found that profanity in German, above all, is quite limited to being linked with sexual intercourse and defecation. This distinction entitles us to track and capture the linguistic units that are inherently German.

Key words: obscene words, norm, taboo, liberalization, status.